

фашистской Германии. – К.: Политиздат Украины, 1982. – 230 с. 9. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: В 3 т.: т.1. – М.: Юрид. лит., 1965. – 798 с.

УДК 94 (477) “1939/1945”

Р. О. ПОНОМАРЕНКО, канд. іст. наук, викладач НТУ «ХП»

ДИВІЗІЯ «ГАЛИЧИНА» У ВІЙСЬКАХ СС

У статті детально розглядаються суперечливі моменти історії дивізії «Галичина», аналізуються найбільш поширені точки зору на це формування, визначається місце дивізії в системі військ СС.

In the article it is shown debated moments of division «Galizien» history. The most popular theories on the armed forces and its place in the military system of Waffen SS are analyzed.

Останнім часом в Україні велика увага приділяється історії дивізії СС «Галичина». На жаль, історія цього формування відверто перекручується, часто стверджується неправдива інформація. Усе це робиться з метою відмежувати українську есесівську дивізію від інших формацій військ СС, створити міф про особливе існування дивізії, як цілком окремого формування, підпорядкованого лише власним українським інтересам. Такий стан справ не сприяє відновленню історичної правди, унаслідок чого в суспільстві мало що відомо про це з'єднання. Усе це зумовлює актуальність теми.

Безумовно, основним джерелом інформації про дивізію є спогади її колишніх ветеранів. Головну роль у публікації цих спогадів грає часопис «Вісті комбатанта». У переважній більшості це об'єктивні, неупереджені спогади, які передають думки та почуття їх авторів у ті трагічні дні. До іншого роду джерел відносяться збірник «Броди» та історико-публіцистичний збірник «Українська дивізія «Галичина». Неупереджений виклад історії дивізії дають сучасні російські та західні історики в чималих працях, присвячених історії військ СС.

Метою статті є висвітлення мотивів та завдань створення дивізії СС «Галичина», аналіз суперечливих моментів її історії.

Після війни українські керівники дивізії почали стверджувати, що єдиною метою формування дивізії було намагання створити власну українську армію для майбутньої незалежної української соборної держави. Розпочалося відкрите відмежування дивізії від військ СС. Іноді складається враження, що дивізія існувала сама по собі, як 1-ша українська дивізія УНА [4, с. 38]. Це твердження підхопили сучасні історики націоналістичного

спрямування, які заявляють, що українці мали Німеччину за вимушеного тимчасового союзника [25, с. 42].

Однак, детальний розгляд фактів історії створення та бойового шляху дивізії дозволяє по новому поглянути на ці питання.

Від часу нападу Німеччини та її союзників на СРСР певні кола українських націоналістів починають «бомбардувати» Берлін своїми пропозиціями про створення українського війська для боротьби з більшовиками. У цій діяльності відзначилися митрополит А. Шептицький, А. Мельник, А. Левицький та інші [1, с. 180]. Проте в 1941 р. німецьке керівництво не планувало створювати якісь великі добровольчі частини, причому не лише з українців, а і з мешканців інших окупованих країн. Лише в дивізії СС «Вікінг» були об'єднані мешканці країн Північної Європи, згодом були сформовані нідерландський, валлонський та фламандський легіони (чисельністю близько 2–3 тисячі вояків кожен). Перед війною з українців німці утворили батальйони «Нахтігаль» та «Роланд», які зараз відомі як «Легіони Українських націоналістів». В 1941–1942 рр. іде формування українських поліцейських сил, допоміжних формувань з мешканців окупованих радянських територій. Велика кількість українських волонтерів на різних посадах служила в частинах Вермахту та брала участь у бойових діях проти Червоної Армії. Близько 2 000 українців було офіційно зараховано до лав військ СС [23, с. 27]. Отже, участь українців у війні на боці Німеччини в 1941–1942 рр. полягала в службі в охоронних та допоміжних формуваннях чисельністю не більше батальйону та перебуванні окремих українців у німецьких частинах. Для прикладу, можна назвати ваффен-унтерштурмфюрерів з дивізії СС «Галичина» Андрія Комарівського, який у 1941 році воював у складі 95-ї піхотної дивізії та Пилипа Трача, котрий був навіть нагороджений німецькою медаллю за «Зимову кампанію 1941–1942 років».

Після поразки під Сталінградом становище кардинально змінилося, оскільки німецькій військовій машині були необхідні нові рекрути. У цих умовах мова зайшла про створення цілої дивізії з українців Галичини, які в часи окупації проявили себе досить лояльно до Третього Рейху [23, с. 14–21, 27], враховуючи виважену, розумну політику німецького губернатора Галичини О. Вехтера. Останній і став головним адептом створення дивізії. Що ж до того, чого дивізія попала під керівництво СС, то це пояснити дуже легко, бо саме СС займались іноземними формуваннями у військовій машині Третього Рейху. У Вермахт ішли етнічні німці, а іноземні волонтери – зараховувались до лав військ СС.

З українського боку ініціативу проявляв голова Українського Національного Комітету професор В. Кубійович, який навесні 1943 р.

звернувся до генерал-губернатора Польщі Г. Франка із проханням «вжити заходів у справі створення добровільної збройної формації на території Генеральної губернії, яка б разом з німцями воювала б проти більшовиків» [3, с. 106]. Таким чином В. Кубійович чітко окреслив майбутнє призначення дивізії.

28 квітня 1943 р. було офіційно проголошено про створення галицької стрілецької дивізії СС. З листівок мешканці Галичини дізналися, що «українська галицька молодь матиме змогу активно зі зброєю в руці стати поруч німецьких вояків і союзних націй у рядах оборонців старої культури заходу перед навалюю московського більшовизму... Звістка про дозвіл Фюрера на участь у збройній боротьбі проти більшовізму викликала радісні і спонтанні маніфестації серед українців Галичини та сусідніх земель». В урочистій церемонії взяли участь український генерал В. Курманович та В. Кубійович. Останній писав у листі до Гітлера: «Ви нам дозволили організувати дивізію... для боротьби з більшовиками, і ми не пожаліємо життя вояків нашої дивізії за загальні інтереси з Німеччиною» [5, с. 210].

На початок червня 1943 р. на призовні пункти з'явилося 81 999 добровольців, з яких 29 124 особи отримали відмову. Окрім української молоді до лав дивізії добровільно записались ветерани-учасники УСС та Визвольних змагань 1918–1921 років, представники різних українських національних комітетів, українці, які вже служили у Вермахті в 1941–1942 рр. До дивізії вступила також деяка кількість вояків Дружин українських націоналістів «Нахтігаль» та «Роланд» – Е. Побігуций, М. Бригідер, О. Герман, Л. Ортинський, Р. Бойцун, В. Тихоліз та інші. Усі вони, як правило, займали офіцерські посади. Однак членів ОУН у дивізії було відносно не багато. Німці пильно слідкували за їхньою діяльністю, відомий випадок арешту дивізійника – члена ОУН, його засудили на п'ять років у концтаборі, де він і перебував до кінця війни [24, с. 107]. Німці виділили для формування дивізії близько 600 офіцерів та унтер-офіцерів. На формування дивізії було відібрано близько 12-13 тисяч осіб, з інших добровольців німці сформували дивізійні запасні частини та п'ять поліцейських полків.

З архівної кінохроніки та фотографій ми маємо змогу дізнатись про настрої та реакцію населення Галичини на формування дивізії: у парадному строю йдуть молоді рекрути з нацистськими та есесівськими прапорами, транспарантами з есесівськими рунами та галицькими левами, уздовж їхньому шляху стоять цивільні українці та вітають учасників параду нацистським салютом. Присяга була така ж як і для інших добровольчих формувань: «Я служу тобі, Адольф Гітлер, як Фюреру й канцлеру германського Рейху вірністю й відвагою. Я присягаюся і буду підкорятися до

смерті. Хай допоможе мені Бог!» [1, с. 181]. Є і інші варіанти тексту присяги [20, с. 447], але істотно вони не різняться.

Наявність в лавах дивізії колишніх ветеранів Січових стрільців послужила початком наївного міфу про те, що частина українців завербувалась в дивізію, бо вважала, що «СС» значить «Січові стрільці». На наш погляд, усі, хто проводить цю думку, відверто вважають українців за дурнів, які за два роки окупації так і не розібрались, що до чого. Цікаво, що за спогадами ветеранів дивізії, усі газети Галичини не вживали іншого терміну, як тільки «наші ес-еси» [2, с. 97]. Схоже писалось і в окупаційних газетах інших міст України: у харківській «Новій Україні», в матеріалі, присвяченому службі українців у Вермахті, повідомлялось, що «нещодавно утворена частина СС із добровольців у Львові» [8, А. 49].

Якими ж мотивами керувались українці, коли створювалась дивізія? На наш погляд, тут є два види мотивації – мотив українських національних лідерів і мотив української молоді. Мотивація українських лідерів істотно не відрізнялась від мети представників інших європейських націй, які в 1942–1944 роках створювали національні частини в лавах військ СС. Перш за все, вони намагались заслужити своїй країні право на місце в «Новій Європі» після закінчення війни та перемоги Німеччини, зберегти свої провідні позиції. Це мимоволі підтверджує сам В. Кубійович [23, с. 14–21]. Губернатор Вехтер говорив, що сам факт існування галицької дивізії свідчить про намагання українців боротися за «Нову Європу». Таким же був тон офіційних листівок та преси національних українських комітетів (вище вже цитувався лист В. Кубійовича). Слід зазначити, що в Третньому Рейху питання про майбутнє України лишалось відкритим. За даними російського історика М. Ю. Крисіна в Німеччині були навіть проекти про надання Україні незалежності після війни [16, с. 79]. Отже, місце в «Новій Європі» було головною політичною причиною творення дивізії. У майбутньому дивізія повинна була стати основою збройних сил Української держави, яка б мала тісні союзні зв'язки з Німеччиною.

Крім того, велику роль зіграли й антирадянські настрої переважної частини мешканців Західної України (а також Естонії, Латвії, Литви та Білорусі, разом з іншими окупованими радянськими територіями). Після двох років перебування в Радянському Союзі багато хто з мешканців цих територій не бажав повернення більшовиків. Колишні дивізійники, згадуючи про причини свого вступу до дивізії, говорили, що йдуть боронити Україну від найбільшого її ворога – червоної Москви [14, с. 125]. Саме таким мотивом керувалися молоді українці, віддавши перевагу нацистам перед більшовиками. Це було, на думку відомого історика В. Косика, «чистий патріотизм та ідеалізм» [15, с. 359].

Цікаво зазначити, що в кінці 1944 р. представники дивізії почали зустрічі з українцями, що працювали в Німеччині, їм пояснювали, що це за дивізія й за що вона бореться. За спогадами сучасника, українські есесівці стверджували, що головна мета дивізії «разом із німецької армією боронити свою Батьківщину» проти більшовиків [21, с. 174–175]. Ніяких інших завдань, пропозицій та зауважень не було. Цікаво, що представників німецької влади на цих зборах не було, тобто ніхто не заважав українцям висловлювати свою власну думку. Вони її й висловлювали.

Створення дивізії СС «Галичина» вцент розбиває популярні тези про терор німців у Галичині, «африканські» облави на людей для відправлення на роботу до Німеччини й ще багато інших пропагандистських штампів, бо не було б тоді такої великої кількості добровольців та ретельного відбору в дивізію. Не витримує критики думка, що молодь переважно йшла в дивізію замість депортації на роботи до Німеччини, чи те, що військові частини формувались з людей, спійманих під час облав, як стверджують деякі автори [15, с.359]. На що було німцям формувати есесівську дивізію з ненадійних елементів, вкладати чималий кошти в їхнє навчання та оснащення? Краще було б тоді зібрати їх та відправити працювати, коли вони самі з'явилися на призовні пункти.

Історія створення та організації дивізії має свої особливості. Як зразок якоїсь винятковості галицької дивізії часто приводиться констатація факту існування в ній військових капеланів [23, с. 32]. І дійсно, на перший погляд це виявляється чимось дійсно незвичайним, особливо коли мова йде про есесівську дивізію. Однак нічого особливого тут нема. Відомий англійський історик Г. Уільямсон стверджує, що появи в українських частинах СС полкових капеланів сприяв сам Г. Гімmlер [22, с. 220]. Це було типово для Вермахту, але нечувано для СС, де воякам дозволялось ідентифікувати свою конфесію лише словом «віруючий», але будь-яка конкретна конфесія не особливо схвалювалася. Справа в тому, що «класичні» есесівські дивізії формувались переважно з атеїстів, тому військові капелани там були не потрібні. Коли ж переважна більшість вояків у частинах були віруючими, то легко робились винятки, в основному для іноземних частин військ СС: у дивізіях СС «Хандшар», «Скандербег», «Кама» (укомплектовані переважно мусульманами) були військові мулли, військовий капелан був у французькій бригаді СС. Тобто наявність чи відсутність священика в дивізії СС не було принциповим питанням, яким треба спекулювати.

Тепер стосовно статусу українського вояка у військах СС. Намагаючись відмежувати дивізію від військ СС, зараз часто стверджують, що українці мали нижчий статус, ніж німці. Однак усі крапки над і в цьому питанні на початку формування дивізії розставив ще Г. Гімmlер, який визначив статус

українського вояка у військах СС рівним німецькому військовослужбовцю [26, с. 359]. І це є дійсно так. Цікаво, що українські «есе-си» мали більш прав та привілеїв ніж, наприклад, російські волонтери німецької армії.

Немає нічого особливого й в тому, що українці не носили есесівські руни на своїх петлицях. Справа в тому, що для всіх іноземних волонтерів німецьке командування свідомо розробляло особливі, національні знаки відмінності. Це підкреслювало, що вони б'ються за власні інтереси, які співпадають з німецькими, саме тому ці волонтери (а не найманці!) й перебувають на військовій службі в лавах німецьких збройних сил, а конкретно – у військах СС. Тому вони носили на комірці есесівського орла, а на капелюхах – есесівську кокарду. Причому, як такими, членами організації СС вони не були (до речі, навіть багато хто з німців, солдатів військ СС формально не були членами організації СС як такої, що не заважало їм носити есесівську уніформу та військові звання). Тому й до військових звань українців добавлялась приставка «Ваффен», а назва СС не вказувалась. Наприклад, німецький офіцер СС в дивізії у ранзі лейтенанта мав звання «унтерштурмфюрер СС», а українець у цьому ж званні – «ваффен-унтерштурмфюрер».

Отже, дивізія «Галичина» була німецькою частиною, сформованою з українців. Командна мова в дивізії була німецька. 27 червня 1944 р. дивізія отримала офіційну назву «14-та гренадерська дивізія СС (галицька № 1)», а 17 листопада 1944 р. Гімmlер дозволив змінити назву дивізії на «14-та ваффен-гренадерська дивізія СС (українська №1)».

Багато написано про зверхнє ставлення німецьких офіцерів та солдатів до українців, із цього ж знов таки робиться спроба відмежувати українців від військ СС. Однак, неупереджені спогади дивізійників часто спростовують це твердження. І дійсно в переважній більшості німці досить добре ставилися до українських вояків. Взяти хоча б начальника штабу дивізії майора В-Д. Гайке, чи командира фузилерного батальйону дивізії оберштурмбаннфюрера СС Карла Бріштота (останній взагалі носив у петлиці не есесівські руни, а галицького лева). Хоча, звісно, були моменти негативного ставлення до українців із боку командирів чи інструкторів. Добре відомо, що командир дивізії бригадефюрер СС Ф. Фрайтаг негативно відносився до українських вояків, постійно тиснув на них, і це була, мабуть, головна проблема дивізії. З іншого боку, намагання німців установити в частині сувору дисципліну, як і повинно бути в есесівській дивізії, жорстка армійська муштра в кращих традиціях німецької армії могли викликати в незвиклих до цього українців думку про негативне до них ставлення, хоча у Вермахті дисципліна та суворий вишкіл були в порядку речей. Сюди ж можна додати й комунікаційні проблеми, незнання мови чи традицій чужих народів, що іноді приводило до

складнощів. Окремою причиною, як не дивно, стала поразка дивізії під Бродами. За спогадами дивізійників, багато німецьких військових, навіть ті, які раніше дуже добре ставились до українців, після цього змінили до них своє відношення, вважаючи останніх винними в поразці [6, с. 67]. Як би там не було, те, що в дивізії не було жодного великого конфлікту між німцями та українцями, ще раз підкреслює думку, що стосунки в ній були більш-менш нормальні.

Надзвичайно цікавий ще один аспект українсько-німецьких відносин. За свідченням ветерана дивізії В. Вериги, дехто з німецького персоналу «Галичини» вважав, що українці воюють перш за все за свою батьківщину, а не за Німеччину [6, с. 71]. Що і говорити, типовий приклад єдиних цілей німецьких та українських есесівців!

Німці створили всі умови для нормальної підготовки дивізії. З початку 350 офіцерів та близько 2000 унтер-офіцерів українців були відправлені на навчання в офіцерські та унтер-офіцерські школи СС [9, с. 280]. Ці школи були розташовані по всій окупованій Європі. З них найвідомішими були офіцерська академія «Брауншвейг» (знаходилась у Познані) та унтер-офіцерські вишколи в Арользені (адміністрація), Бенешов (артилерія), Метц (зв'язок), Радольфціль та Лауенбург (саперні), Бреслау-Лісса (піхотні гармати), Хільверсам (протитанкова артилерія), Киншлаг (панцер-гренадерська) та деякі інші. Усього українські волонтери були відправлені в 45 різних місць формування та навчання. Цікаво, що багато українців не хотіли їхати навчатися військовій справі в ці школи, іноді навіть українські командири частин виступали проти відправку своїх хлопців на навчання [27, с. 91], (що розбиває тезу про головну мету вступу їх до дивізії, як бажання отримати військовий вишкіл для подальшого служіння Україні).

Ось як згадує своє навчання на вишколі Євген Шипайло, майбутній ваффен-оберштурмфюрер: «Вишкільний персонал – це німецькі старшини зброї СС, усі із фронтовим досвідом, відзначені в боях, деякі інваліди. Як інструктори вони були дуже добрі, знали свій предмет та вміли його передати. До нас, не німців, відносилися об'єктивно, навіть не раз ставили українців як приклад німцям... Одним з предметів у школах було «світоглядне навчання»... про націонал-соціалістичну ідеологію. Спочатку виклади проводили німці. Виклади відбувалися раз у тижні... разом для німців і українців... Оберштурмбаннфюрер СС Оезау, нац.-соц. історик... спеціально їздив до Подебрадів, щоби навчитися щось про українців. У липні до школи прибув поручник Любомир Макарушка, який почав викладати окремо для українців» [27, сс. 93, 95]. Цікаво, відмітити, що коли під час свого візиту до школи в Киншлагу командир дивізії бригаденфюрер СС Фрайтаг дозволив собі негативно відізнатися про українських вояків,

командир школи штурмбаннфюрер СС Рудольф Клотц відкрито розкритикував той виступ генерала і сказав це йому прямо у вічі [27, с. 95] (враховуючи, що Клотц був за званням на п'ять рангів нижче чим Фрайтаг, то можна зробити висновок про традиції, які були у військах СС і порівняти з іншими арміями).

Під час навчання траплялись і досить цікаві випадки. Так, одного разу, в артилерійській школі в Бреслау-Лісса зайняття для українців проводив один з найбільш відомих есесівських генералів, обергрупенфюрер СС Зепп Дитрих, який прибув до школи з інспекцією [28, с. 101].

Націонал-соціалістична ідеологія була важливим предметом, який викладався в есесівських школах. Іноді викладачі обмежувались викладанням для українців історії націонал-соціалістичного руху та ознайомленням з його ідеологією. Враховуючи суворий рівень перевірки знань курсантів (тих, хто не міг здати іспитів, відраховували та відправляли назад до своїх частин) мимоволі робиться висновок, що цей предмет вони засвоїли так само гарно, як і військові справи.

Той факт, що українців направляли на навчання в есесівські офіцерські академії, свідчить про серйозне ставлення німців до дивізії. Усюди пишуть, що всі головні командні посади в дивізії займали німці (лише три командири батальйонів в дивізії були українцями), забуваючи, що українці на той час не мали підготовлених кадрів, що мали претендувати на високі посади, їх треба було навчати. В офіцерській академії СС «Брауншвейг», разом з німецькими юнкерами, навчалось 200 (!) українців, ніяких проблем між ними і німцями не було. Кілька українців навіть отримали запрошення на бенкет, улаштований гауляйтером Данцига А. Форстером на честь есесівських юнкерів. 10 грудня 1944 року стався урочистий випуск. Українці, які витримали всі іспити, отримали ступінь штандартенoberюнкер резерву військ СС (щоб стати повноцінними офіцерами, вони повинні були отримати практику в діючій армії), а юнкер Ю. Шкарупа, який відмінно навчався, відразу отримав офіцерське звання ваффен-унтерштурмфюрер [18, с. 93–95].

На формування дивізії есесівське керівництво виділило досить неоднорідний командний склад. Це дало привід критикам дивізії стверджувати, що дивізія формувалась як поліцейська, каральна частина [1, с. 187]. Однак, це не зовсім вірно. Обидва перші командири дивізії В. Шимана та Ф. Фрайтаг дійсно були поліцейськими офіцерами. У поліцейській дивізії СС раніше служила більшість німецького командного складу дивізії, наприклад, командир 31-го полку дивізії штандартенфюрер СС Р. Паннір (кавалер Лицарського Хреста). Служило ще кілька офіцерів, переведених з поліцейських частин. Проте, в дивізії були офіцери, які раніше служили й в «звичайних» дивізіях СС: «Лейбштандарт Адольф Гітлер», «Тотенкопф», «Вікінг», «Норд»,

«Гогенштауфен», «Хандшар» та інші. Начальником оперативного відділу було призначено досвідченого майора Генерального штабу В.-Д. Гайке. Наявність же в «Галичині» великої кількості колишніх службовців поліції пояснюється перш за все браком досвідчених військовиків у кадрах військ СС. Саме тому й доводилось використовувати колишніх поліцейських на військовій службі. До речі, схожа ситуація була у латиських та естонських дивізіях СС, однак ніхто не стверджує, що це були поліцейські каральні частини. Дивізія СС «Галичина» формувалась як стандартна піхотна частина військ СС. До неї входили 29-й, 30-й, 31-й піхотні полки СС, 14-й артилерійський полк та стандартні частини посилення. Наприкінці війни німецький персонал становив 11 % складу дивізії [11, с. 66].

Твердження про поліцейський характер дивізії очевидно впливає з аналізу її бойового шляху. Розпочався він на початку лютого 1944 р. діями бойової групи (близько 2 000 чоловік) штандартенфюрера СС Ф. Байерсдорфа проти радянських партизанів у Західній Україні. Цікаво, що половину старших командирів групи склали українці. Операції тривали близько чотирьох місяців.

Улітку 1944 р. дивізію перекинули на фронт під Броди, де в липні вона була вщент розгромлена частинами Червоної армії. Залишки дивізії в кінці серпня перекинули на Словаччину. На поповнення прибули вояки різних українських поліцейських частин. У цей час спалахнуло Словацьке національне повстання (всепереч від поширеної думки, це повстання не було повністю прокомуністичним, оскільки повстанців підтримала більша частина словацької армії та жандармерії, яких в симпатіях до комуністів звинувачувати важко). Тому у вересні була сформована бойова група оберштурмбаннфюрера СС К. Вільднера (командир 29-го полку СС) для протидії словацьким партизанам. За нею в Словаччину спрямували частину 30-го полку СС. Групи діяли доволі успішно, виконали свої завдання з «умиротворення» повсталих районів, захопили велику кількість різного озброєння й трофеїв. Тут ми бачимо типові антипартизанські акції, метою яких, за словами обергруппенфюрера СС Г. Бергера, німецького керівника операцій проти словацьких повстанців, «було наведення цвинтарного спокою» [29, с. 63], що суперечить твердженням про головну мету дивізії – боротьбу за Українську державу та сучасному намаганню відмежувати українську дивізію від СС.

З Червоною армією українці знову зустрілися наприкінці грудня, коли бойова група штандартенфюрера СС Ф. Дерна (чисельністю близько полку) була кинута на закриття прориву радянських військ у Південній Словаччині. У січні 1945 р. дивізію перекинули на австро-словенський кордон, згодом вона вже брала участь у боротьбі з югославськими партизанами. У квітні дивізія

знову опинилась на полі бою з Червоною армією, а в травні капітулювала перед союзниками. Отже, більшість військового шляху дивізії прийшлася на боротьбу з партизанами, участь у бойових діях проти регулярних частин, зокрема під Бродами, була епізодичною. Однак, вважати дивізію поліцейською частиною не має підстав, враховуючи її структуру та характер вишколу персоналу, який готувався не для поліцейських акцій, а для фронтової боротьби.

Дуже часто зустрічається твердження, що дивізія була кинута у бій, не отримавши належної підготовки та оснащення. Це відверта неправда. Перед відправкою під Броди вишкіл дивізії тривав цілий рік, а оснащено її було за високими стандартами піхотної дивізії СС. Вона була повністю укомплектована людьми та озброєнням. За німецькими стандартами її навчання скінчилось уже в травні 1944 р., коли інспекцію провів Г. Гімmlер, який залишився задоволеним рівнем підготовки дивізії (унтер-офіцер І. Мельник після війни із приємністю пригадував, як після маневрів сам Гімmlер «поплескав» його по плечу за добрий обстріл [17, с. 93]). Саме тоді Гімmlер уперше назвав добровольців не галичанами, а українцями, та закликав «кріпити в боях дружбу німецького та українського персоналу дивізії». Таким чином, на відміну від багатьох сучасних тверджень, «гарматним м'ясом» дивізія не була. Друга справа, що дивізія виявилась неготовою протистояти наступу Червоної армії (як і німецький 13-й армійський корпус) з масованим використанням авіації, танків та артилерії.

Цікавим моментом у історії дивізії СС «Галичина» є захоплива думка, що із часом планувався перехід усієї дивізії до лав УПА, проте цьому в кінці війни завадили «об'єктивні причини» [19, с. 40]. Так, 28 листопада 1944 р. ваффен-гауптштурмфюрер М. Бригідер на чолі спеціально підготовленої роти пішов до УПА. Слід також зазначити, що за даними російського історика С. Чуєва, після поразки під Бродами й до кінця війни в УПА з дивізії дезертирувало близько 300 осіб, з понад 22 000 вояків, які пройшли через дивізію в цей період [26, с. 370]. На наш погляд, важко знайти кращі умови для переходу дивізії до лав УПА, ніж ті, що склалися в 1945 році, коли німецький фронт руйнувався, а дивізія знаходилася в сільській місцевості в Словаччині та Словенії. Однак цього зроблено не було, бо мабуть і мета така ніколи не ставилася, а подібні твердження з'явилися лише після закінчення війни.

Головний козир тих, хто хоче відмежувати дивізію «Галичина» від військ СС, це, безумовно, прийняття нею назви «1-ша українська дивізія УНА» та складання присяги на вірність Україні. Але детальний аналіз фактів свідчить, що все це було зроблено за згодою й з відома німецького уряду та командування. І дійсно, 12 березня 1945 р. уряд Німеччини офіційно визнав Український Національний комітет та дозволив передати українців, які

служили у Вермахті, в Українську визвольну армію [11, с. 63]. 17 березня генерал П. Шандрук став командувачем Української Національної Армії. Однак до дивізії він прибув лише 19 квітня в супроводі високих есесівських чинів. На церемонії складання присяги на вірність Україні були присутні групенфюрер СС О. Вехтер (колишній губернатор Галичини), оберштурмбаннфюрер СС доктор Ф. Арльт (у Головному управлінні СС він керував відділом східних волонтерів), німецький офіцерський склад дивізії (окрім Фрайтага). Передача командування від Фрайтага Шандруку відбулась 24 квітня [10, с. 543]. Отже, всі ці події пройшли під пильним наглядом есесівських офіцерів.

Тим хто зараз відмежовує дивізію СС «Галичина» від СС, цікаво буде дізнатися, як вели себе дивізійники в полоні. З спогадів ветеранів відомо, що українці добре спілкувались з болгарськими, голландськими, прибалтійськими нацистами та есесівцями, а також із німцями [7, с. 82–83], якихось непорозумінь не було. Дивізійник Р. Бойцун з захопленням розповідав своїм товаришам, що разом з ними в поїзді з військовополоненими знаходиться легендарний О. Скорцені [12, с. 74–75]. А ось цитата з спогадів дивізійника Р. Колісника, який перебував в союзному полоні в таборі Авербах, де були ув'язнені переважно українські вояки: «У цьому таборі... панувала залізна дисципліна, «камерадшафт», як тільки її знали в СС» [13, с. 80]. Тобто, тоді ветерани не відрізняли себе від інших формацій військ СС.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Метою формування дивізії СС «Галичина» було намагання українських націоналістичних кіл взяти участь у боротьбі за «Нову Європу» та забезпечити собі місце на політичній арені після війни. Це не було якимось унікальним явищем в історії війни, подібні процеси відбувалися тоді в усіх окупованих німцями країнах. Молодь, яка добровільно йшла до дивізії, керувалася перш за все антирадянськими настроями, намагалася боронити Батьківщину від більшовиків. 14-та гренадерська дивізія військ СС «Галичина» була не українською частиною в складі німецької армії, а частиною німецької армії, сформованою з українців. Усі дії дивізії були відверто пронацистськими. Німецьке командування використовувало дивізію там, де вважало за потрібне, а українці виконували накази в міру своїх можливостей. Наприкінці війни, за згодою німецького командування, дивізія стала називатись «1-шою українською дивізією», але практично це вже не мало ніякого значення. Історичні факти заперечують твердження про формування дивізії як інструменту майбутньої боротьби українців проти Німеччини. Тому нема жодного сенсу відмежовувати дивізію від військ СС. Усі ці намагання з'явилися лише після війни, коли українським націоналістам потрібно було зберегти лице перед західними союзниками.

Історія дивізії СС «Галичина» надзвичайно цікава та неоднозначна, тому в подальшому дослідникам слід приділяти їй більше уваги.

Список літератури: 1. Без срока давности. – Х.: «Фактор», 2001. – 424 с.; 2. *Березовський М.* Йдемо до дивізії // Вісті комбатанта, 1995. – № 1. – С. 96–99; 3. *Брицький П. П.* Україна у Другій Світовій Війні. – Чернівці, 1995. – 114 с.; 4. Броди. – Дрогобич-Львів: «Відродження», 2003. – 174 с.; 5. Бродовский котел. - Л.: Каменяр, 1974. – 272 с.; 6. *Верига В.* І знову Нойгамер // Вісті комбатанта, 1978. – № 4. – С. 63–73; 7. *Горбач О.* Зустріч з чужинцями в американському полоні // Вісті комбатанта, 1992. – № 4. – С. 81–83; 8. Державний архів Харківської області. – Ф. Р-2984, Оп.1, Спр.2; 9. *Дробязко С.* Под знаменами врага. М.: «Эксмо», 2004. – 608 с.; 10. *Залесский К. А.* СС. Охранные отряды НСДАП. М.: Эксмо, Яуза, 2004. – 656 с.; 11. *Колісник Р.* Від дивізії «Галичина» до української національної армії під командування генерала Павла Шандрука // Вісті комбатанта, 1995. – №1. – С. 59–69; 12. *Колісник Р.* Полон // Вісті комбатанта, 1992. – № 4. – С. 72–80; 13. *Колісник Р.* Полон. Авербах // Вісті комбатанта, 1992. – № 3. – С. 75–88; 14. Корнило Баліцький. Некролог // Вісті комбатанта, 1994, №2. – С.125–126; 15. *Косик В.* Україна і Німеччина в роки Другої Світової Війни. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. – 660 с.; 16. *Крысин М.Ю.* Прибалтика между Сталиным и Гитлером. М.: «Вече», 2004. – 464 с.; 17. *Мельник І.* Пригоди десятника української дивізії // Вісті комбатанта, 1995. – № 1. – С. 92–96; 18. *Мотика В.* Старшинський вишкіл в Posen-Treskau липень-грудень 1944 // Вісті комбатанта, 1992. - № 4. – С. 93–95; 19. *Музычук С., Марчук І.* Батальйон «Роланд» 1941 // Однострій, №7. – С. 33–41; 20. *Муковський І. Т., Лисенко О. Є.* Звитяга і жертвність. Українці на фронтах Другої світової війни. К., 1997. – 568 с.; 21. *Пігідо-Правобережний Ф.* «Велика Вітчизняна Війна». – Київ: Смолоскип, 2002. – 288 с.; 22. *Уильямсон Г.* СС – інструмент терору. Смоленск: Русич, 1999. – 416 с.; 23. Українська дивізія «Галичина». Історико-публіцистичний збірник.–Київ-Торонто.,1994. – 165 с.; 24. *Федик О., Федик І.* Україна для всіх єдина // Вісті комбатанта, 1993, №3. – С. 103–107; 25. *Царенко М.* Кавалери Залізного Хреста в дивізії «Галичина» // Однострій, 2000, № 4. – С. 40–42; 26. *Чуев С.* Проклятые солдаты. – М.: «Яуза», «Эксмо», 2004. – 576 с.; 27. *Шунайло С.* Старшинські вишколи // Вісті комбатанта, 1992. - № 3. – С.89 –95; 28. *Шунайло С.* 13-та сотня «IG» // Вісті комбатанта, 1994. – № 2. – С. 96–101; 29. *Энциклопедия Третьего Рейха.* М.: «Локид-Миф», 1996. – 587 с.

УДК 321.02:81.272

М. К. ПОДОЛЬСЬКИЙ, канд. іст. наук, доцент НТУ «ХПІ»

МОВНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Стаття присвячена розгляду актуальних проблем мовної політики України на сучасному етапі, аналізу етнополітичної ситуації в країні.

In the article very important problems of language policy in Ukraine are considered.

В етнодержавотворчих процесах сучасної Української держави особливе місце посідає національно-мовна політика. Сьогодні в Україні, завдяки поетапному втіленню державної програми розвитку національної культури